

**ABDULLA AVLONIYNI: JADIDCHILIK HARAKATIDAGI ROLI
VA UNING MILLIY UYG‘ONISHGA QO‘SHGAN HISSASI**

Keldiyeva Shaxnoza

Andijon Pedagogika Instituti o`qituvchisi.

Dehqonova Mahliyo

Andijon Pedagogika Instituti talabasi.

Annotasiya: : *Ushbu maqolada Abdulla Avloniyning jadidchilik harakatidagi o`rni va uning milliy uyg`onish davriga qo`shgan hissasi tahlil qilinadi. Abdulla Avloniyning ta`lim islohotlari, adabiy va ilmiy merosi, diniy islohotlarga oid qarashlari va milliy ongni shakllantirish yo`lidagi sa`y-harakatlari haqida ma`lumotlar keltirilgan. Abdulla Avloniyning faoliyati jamiyatni modernizatsiya qilish va milliy o`zlikni anglash jarayonida muhim ahamiyat kasb etgan.*

Аннотация: *В данной статье рассматривается место Абдуллы Авлони в джадидистском движении и его анализируется вклад в период национального возрождения. Дана информация об образовательных реформах Абдуллы Авлони, литературном и научном наследии, взглядах на религиозные реформы, усилиях по формированию национального самосознания. Деятельность Абдуллы Авлони имела большое значение в процессе модернизации общества и реализации национальной идентичности.*

Abstract: *This article analyzes the role of Abdulla Avloni in the Jadid movement and his contribution to the national revival. Information is provided about Abdullah Avloni's educational reforms, literary and scientific heritage, views on religious reforms, and efforts to form national consciousness. Abdulla Avloni's activities played an important role in the process of modernization of society and the realization of national identity.*

Kalit sozlar: Jadidchilik, ta'lim, adabiyot, ilmiy meros, maktab, gazeta

Kirish.

Abdulla Avloniyning Jadidchilik Harakatiga Qo'shgan Hissasi

XIX asr oxiri va XX asr boshlarida Markaziy Osiyoda milliy uyg'onish jarayoni keskin rivojlanib, jadidchilik harakati paydo bo'ldi. Ushbu harakat jamiyatni qoloqlikdan qutqarish, taraqqiyotga yo'naltirish va ilm-ma'rifatni keng yoyish maqsadida amalga oshirildi. Jadidchilikning yetakchi namoyandalaridan biri, shubhasiz, Abdulla Avloniy edi. U o'zining ijodiy, ilmiy va ijtimoiy faoliyati orqali millatning rivojlanishiga katta hissa qo'shgan.

Asosiy qisim.

Avloniy XX asr boshida jadidchilik harakatiga qo'shildi. Toshkentdagi jadidlarning faol ishtirokchilaridan biri sifatida tanildi. 1906-yildan she'rlari bilan matbuotda qatnasha boshlagan. Arab, fors, rus tillarini o'rganib, bu tillarda ijod qilgan mutafakkirlarning asarlarini o'qigan, ba'zilar (masalan, Lev Tolstoy, Konstantin Ushinskiy asarlari) ni o'zbek tiliga tarjima qilgan. 1906-yilda „Taraqqiy“, 1907-yilda o'z uyida „Shuhrat“ gazetalarini chiqargan. Bu gazetalar yopib qo'yilgach, 1908-yilda yashirin ravishda „Osiyo“ gazetasini nashr etdi. 6-sonidan so'ng hukumat bu gazetani ham taqiqlab qo'ygan. Avloniy birinchi bo'lib kimyo, geografiya, fizika va astronomiya fanlarini maktabda o'qitish taklifini beradi. Ilg'or g'oyalarni maktab orqali xalqqa tarqatishga harakat qildi: Toshkent shahrining Mirobod mahallasida mahalliy aholi bolalari uchun yangi usul maktabi ochib (1908), o'zi ona tili va adabiyotdan dars berdi. 1909-yilda „Jamiyati xayriya“ tuzib, yetim bolalarni o'qitgan. Shu yili „Adabiyot yoxud milliy she'rlar“ nomli to'rt qismdan iborat she'riy to'plamining birinchi juz'ini nashr ettirgan. 1912-yilda Avloniy Toshkentning Degrez mahallasida ikki sinfli maktab ochgan. Bu maktabda dunyoviy fanlar o'qitilishi bilan maktabxonalaridan farq qilgan.

Avloniy 1917-yilda „Turon“ gazetasini nashr qildi. Gazetasida siyosiy va ijtimoiy voqealar yoritilgan. 1918-yilda Avloniy „Ishtirokiyun“ gazetasini tashkil etishda qatnashdi va uning muharriri bo'ldi. 1919—1920-

yillarda Sho‘ro hukumatining Afg‘onistondagi siyosiy vakili va konsuli. Afg‘oniston xalq ta’limi vaziri. „Kasabachilik harakati“ jurnali bosh muharriri (1921). 1921-yildan Avloniy maktablar ochish, xalqni savodxon qilish, o‘zbek xotin-qizlarini o‘qitish, o‘qituvchilar va ziyoli kadrlar tayyorlash ishlari bilan shug‘ullandi. U 1923—1924-yillarda Eski shahardagi xotin-qizlar va erlar maorif bilim yurtlari (inproslar) da mudir, 1924—1929-yillarda Toshkent harbiy maktabida o‘qituvchi, 1930—1934-yillarda O‘rta Osiyo davlat universiteti (hozirgi O‘zbekiston Milliy universiteti) da til va adabiyot kafedrasini mudiri, professori. Shu davrda u o‘zbek maktablarining 7-sinfi uchun „Adabiyot xrestomatiyasi“ tuzib, nashr ettirdi. Avloniy 1895-yildan Hijron, Nabil, Indamas, Shuhrat, Tangriquli, Surayyo, Shapaloq, Chol, Ab, Chig‘aboy, Abdulhaq taxalluslari bilan tanqidiy va ilmiy maqola, 4000 misradan ortiq she’r ijod qilgan.

Avloniy yangi maktablar uchun qo‘llanma va o‘qish kitoblar yozib, nashr qildirgan masalan, „Birinchi muallim“, „Ikkinchi muallim“, „Turkiy guliston yoxud axloq“, 4 juzd (qism) li „Adabiyot yoxud milliy she’rlar“ to‘plami, 1909—1915; „Maktab gulistoni“, „Mardikorlar ashuvlasi“, va boshqalari. Avloniy xalq ongini oshirish uchun teatr san’atidan ham foydalangan. U 1913-yilda „Turkiston“ nomli teatr truppasini tashkil etishda va uning ishida faol qatnashgan. 1910—1916-yillarda bir qancha sahna asarlarini tarjima qildi va o‘zi sahnalashtirdi. Avloniyning sahna asarlari Toshkent, Farg‘ona, Andijon, Qo‘qon, Xo‘jand kabi shaharlarda qo‘yilgan. Bu asarlarda XX asr boshlaridagi Turkiston hayotining keng manzaralari o‘z ifodasini topgan. Avloniy truppasida Mannon Uyg‘ur tarbiya topgan; truppa bilan Hamza, Ozarbayjon dramaturglari Uzayr Hojibekov, Ruhullo hamkorlikda bo‘lgan. Oktyabr inqilobidan keyin xalqqa va’da qilingan erkinlikning berilmaganligi shoir ijodida tushkunlikning paydo bo‘lishiga olib keldi.

Xulosa.

Abdulla Avloniy – o‘zbek farzandi. Xalqi dardiga hamdard bo‘libgina qolmay, xalqiga baxt va ozodlik yo‘lini izlagan, muqaddas g‘oyalar uchun

kurashishga da'vat etgan millat o'g'loni. Chin ma'noda o'zbek tamadduniga tamal toshini qo'ygan jadid.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Avloniy A. Toshkent tongi . T.. 1979.
2. Tohiriy Y . Dono murabbiy, “Toshkent oqshomi ” g . 1966 .
3. Bir- iki so‘z, 4- juz, 1- tab’, Orifjonov litogr., T.,1916.
4. Usmon Nosir. Tanlangan asarlar 1-jild “Monolog” she’ri
5. [https:// uz.m.wikipedia.org](https://uz.m.wikipedia.org)